

Хома Ольга Михайлівна,
ORCID ID: 0000-0002-0778-1431
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет

РОБОТА З ДИТЯЧОЮ КНИГОЮ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

WORKING WITH CHILDREN'S BOOKS DURING READING LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

У статті розглянуто сучасні підходи до роботи з дитячою книгою на уроці читання у початковій школі. З'ясовано актуальність проблеми, стан її дослідження у науково-методичній літературі. Визначено, що 1-4 класи працюють за Концепцією Нової української школи, Державним стандартом початкової освіти, Типовими освітніми програмами, підручниками «Українська мова та читання», що змінили підходи до уроків читання, їх змісту. Виходячи з цього, активізувалися дослідження учених з питання роботи з дитячою книгою, окремі із них проаналізовано. Метою означеної статті є з'ясування автором специфіки роботи з дитячою книгою на уроці читання у початковій школі. Завданнями стали: визначення змісту роботи з дитячою книгою, методичних особливостей її проведення. З метою досягнення мети та поставлених завдань вказано вимоги та зміст Типових освітніх програм мовно-літературної освітньої галузі до змістової лінії «Читаємо». З'ясовано, що робота з дитячою книгою є системною й здійснюється на всіх уроках читання за двома напрямками: у процесі опрацювання художніх текстів та на уроках позакласного читання.

Автором наведено окремі приклади роботи з дитячою книгою на уроці читання, наголошуючи на взаємозв'язках уроків класного й позакласного читання, вказано на роль осередку книги, що створюється у класі. Підкреслено, що важливим у роботі вчителя є застосування інноваційних методів навчання та використання цікавих різновидів читання, ігрових зокрема, що викликають інтерес до художнього тексту, дитячої книги. Важливого значення набувають творчі завдання для розвитку когнітивних умінь учнів. Наведено окремі їх приклади та роз'яснено методику проведення. Наголошено, що уроки позакласного читання (робота з дитячою книгою) є цілеспрямованими щодо розвитку читацького інтересу школярів, розширення кругозору, залучення молодших школярів до літературних надбань вітчизняних та зарубіжних письменників. Уся робота з дитячою книгою спрямована на розвиток у молодших школярів читацької компетентності, загальнолюдських цінностей, що формуються українським демократичним суспільством. Указано на важливості якісного добору дитячих творів для позакласного читання, що рекомендуються учителем.

Ключові слова: початкова школа, читацька компетентність, робота з дитячою книгою, урок читання, класне й позакласне читання.

The article examines modern approaches to working with a children's book during a reading lesson in primary school. The relevance of the problem, the state of its research in the scientific and methodological literature have been clarified. It was determined that the primary school works according to the Concept of the New Ukrainian School, the new State Standard, Standard Educational Programs, textbooks "Ukrainian Language and Reading", which changed the approaches to reading lessons and their content. Based on this, research by scientists on the issue of working with children's books has been intensified, some of them have been analyzed. The purpose of this article is to find out the specifics of working with a children's book in a reading lesson in primary school. The tasks were: determination of the content of work with a children's book, methodical features of its implementation. In order to achieve the goal and set tasks, the requirements and content of the Standard educational programs of the linguistic and literary educational field are specified for the "Reading" content line. It was found that the work with the children's book is systematic and is carried out in all reading lessons in two directions: in the process of processing artistic texts and in extracurricular reading lessons.

The author gives individual examples of working with a children's book in a reading lesson, emphasizing the interrelationships of classroom and extracurricular reading lessons, and points out the role of the book created in the classroom. It is emphasized that the use of innovative teaching methods and the use of interesting types of reading, games in particular, which arouse interest in artistic texts, children's books, are important in the teacher's work. Creative tasks become important for the development of students' cognitive skills. Individual examples of them are given and the implementation methodology is explained. It is emphasized that extracurricular reading lessons (working with children's books) are aimed at developing schoolchildren's reading interest, broadening their hori-

zons, and attracting younger schoolchildren to the literary heritage of domestic and foreign writers. All the work with the children's book is aimed at the development of reading competence in younger schoolchildren, universal human values that are formed by the Ukrainian democratic society. The importance of a high-quality selection of children's works for extracurricular reading recommended by the teacher is indicated.

Key words: primary school, reading competence, work with children's books, reading lesson, classroom and extracurricular reading.

Постановка проблеми. Формування читацької компетентності є одним із важливих завдань початкової школи. Від її сформованості залежить успіх та мотивація до оволодіння іншими предметами, розвиток логічного мислення, здатність до писемної форми спілкування. В освітньому процесі читацька компетентність сприяє виконанню низки завдань: когнітивних, комунікативних, інформативних, розвивальних. Зважимо на те, що до одних із ключових компетентностей належить «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початкова школа працює за Концепцією Нової української школи, новим Державним стандартом, підручниками «Українська мова та читання», що зумовило активізацію досліджень щодо методичних особливостей уроків читання. Слід підкреслити, що вчені наголошують на тому, що «нові інформаційні технології, засоби масової комунікації посилюють свій вплив на всі сфери сучасної людини. Сьогодні аудіовізуальний досвід дітей молодшого шкільного віку посідає провідну роль у їхньому життєвому й естетичному досвіді. Спеціальні дослідження показують, що більшість молодших школярів є обізнаними глядачами (можуть назвати десятки кінофільмів, мультиплікаційних, ігрових фільмів, мюзиклів) і досить слабо обізнаними читачами» [4]. Тому проблема роботи з дитячою книгою у початковій школі, де закладаються основи читацької компетентності, є актуальною.

Питання роботи з дитячою книгою у системі уроків «Українська мова та читання» як окремих (мова та читання), так і в рамках інтегрованих у центрі наукової розвідки низки науковців. Відтак О. Вашуленко досліджує проблему щодо формування читацької компетентності. За словами вченої, читацька компетентність молодшого школяра – це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів,

які надають можливість учневі свідомо здійснювати пошук книг, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у процесі сформованості повноцінної навички читання, розумінні текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання (доступного дітям цього віку), сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного. У структурі читацької компетентності дослідниця виокремлює бібліотечно-бібліографічну, що передбачає уміння учня працювати з дитячою книгою, періодичними виданнями як джерелами отримання інформації; знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять та вміння користуватися довідковою літературою [2].

У змісті читацької компетентності молодших школярів В. Мартиненко виділяє такі її основні взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний. За дослідженням ученої, мотиваційний компонент характеризується таким змістом: потреби, мотиви, особистісні читацькі установки, які спонукають учня до читання, і з допомогою яких школяр усвідомлює важливі морально-етичні цінності, культуру людських взаємин; розуміє роль систематичного читання для поповнення знань, успішного навчання з усіх предметів, задоволення пізнавальних інтересів, проведення цікавого дозвілля [3].

В. Мартиненко акцентує увагу на важливості формування у молодших школярів умінь роботи з дитячою книгою. Учена вказує на «...посилення уваги до розвитку мотивованого читання учнів, їхніх читацьких інтересів, задоволення духовних потреб з опорою на естетичні функції художньої літератури, добору змісту і форми дитячих книжок, пошуку цікавих, привабливих стратегій роботи з текстом і дитячою книжкою, відродження традицій сімейного читання тощо» [4]. Методичні особливості роботи над дитячою книгою розкриті у дослідженнях В. Науменко, Г. Коваль, Л. Іванової, Т. Суржук, О. Савченко, Н. Чепелевої та інших.

Постановка завдання. Нами акцентується увага на особливостях роботи з дитячою книгою на уроках класного й позакласного читання як важливого компонента у формуванні читацької компетентності. Виходячи із цього, метою

означеної статті є з'ясування специфіки роботи з дитячою книгою на уроці читання у початковій школі. Завданнями стали: визначення змісту роботи з дитячою книгою, методичних особливостей її проведення.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність автора статті дає можливість сформулювати власне бачення щодо організації й методики проведення уроків читання. Вважаємо, що робота з дитячою книгою має місце не тільки на уроках позакласного читання, а й на уроках класного чи інтегрованих – українська мова та читання. У 1 класі виокремлюється робота з дитячою книгою у структурі уроку навчання грамоти, у 2–4 – в основному спрямована на уроки позакласного читання як окремої теми у межах тематичних розділів. Проте у системі формування читацької компетентності вона складає єдине ціле, позаяк уроки позакласного читання є продовженням класного. Типовими освітніми програмами мовно-літературної освітньої галузі передбачено зміст та вимоги до роботи з дитячою книгою. Як приклад, за Типовою освітньою програмою за ред. Р. Шияна передбачено такі види діяльності за змістовою лінією «Читаємо» (1–2 класи, окремі витримки).

Книжка як джерело задоволення і знань. Назва книжки. Елементи книжки: обкладинка, титульна сторінка, ілюстрації. Мета читання (розважитися, отримати інформацію). Пошук у тексті необхідної інформації. Вибіркове читання. Художня і науково-популярна література, тексти із щоденного життя. Структура тексту-розповіді: початок дії, розвиток дії, кінець дії. Бібліотека як освітньо-культурний центр. Науково-популярні тексти. Мета, тема, головна думка. Ключові слова. Головна і другорядна інформація в тексті. Довідкова література: словники, довідники, дитячі енциклопедії і т.д. [5].

У Типовій освітній програмі за ред. О. Савченко у змістовій лінії «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою» розкрито зміст роботи з дитячою книжкою [5].

Це свідчить про те, що робота з дитячою книгою є системною й здійснюється на всіх уроках читання за двома напрямками: а) у процесі опрацювання художніх текстів; б) на уроках позакласного читання. Проілюструємо це на окремих прикладах.

На уроці читання під час опрацювання оповідань В. Сухомлинського на етапі «підготовка учнів до сприймання тексту» вчитель знайомить їх з Василем Сухомлинським як ученим,

так й автором його оповідань для дітей – збіркою «Гаряча квітка». Презентуючи анотацію до цієї книги, вчитель знайомить молодших школярів із змістом, мотивує, зацікавлює їх до читання й поступово налаштовує на тематику його творів для дітей. На уроці ж позакласного читання опрацьовуються інші його тексти, казки зокрема.

Читаючи художні твори – оповідання, ліричні та епічні поезії про Україну – на етапі уроку закріплення, формування читацьких умінь учитель рекомендує учням дитячий журнал, газету чи медіатекст, в яких йдеться про героїзм нашого народу сьогодні, дітей у тому числі. У молодших школярів розвивається креативне мислення, бачення проблеми у взаємозв'язку з навколишнім світом, що важливо для соціалізації, формуються цінності. Окрім того, є можливість застосування прийомів узагальнення, порівняння через систему завдань. Як приклад, порівняйте зміст вірша у підручнику «Українська мова та читання» (відповідно до теми уроку) та складеного учнем із дитячого журналу (заздалегідь готується учителем).

Слід зазначити, що на уроках читання проводиться системна робота з літературознавчим словником: пояснення термінів щодо жанрів творів, їх структури та інших. Презентація учителем словників різних типів формує в учнів уміння працювати з ними, викликає інтерес до значення слова, його етимології.

Підкреслимо, що важливим елементом у роботі вчителя є застосування інноваційних методів навчання та використання цікавих різновидів читання, ігрових зокрема (читання «хвилиною», «диктор телебачення», «день і ніч», «квітка», «кольорове читання» та інші).

Важливого значення набувають творчі завдання для розвитку когнітивних умінь учнів. Окремі приклади.

«Павутинка». Учитель називає слово чи літературознавчий термін, учні знаходять відповідник із «читацької торбинки». Для дотримання взаємозв'язку класного й позакласного читання: класовод називає проблему, описану в оповіданні, учні добирають відомі їм художні тексти.

«Автор (-ка) – я». Учитель презентує художні тексти одного із письменників, учні узагальнюють особливості змісту його творів й складають есе власного розв'язання проблеми.

«Читаю-аналізую». Учитель об'єднує учнів у групи, рекомендує дитячий журнал, формулюючи завдання: знайти текст, що відповідає жанру художнього твору, який вивчається на уроці

(найкраще під час вивчення ліричних поезій) й показати мовні та жанрові їх особливості.

«Бук-шопінг». Учителю пропонує учням обмінюватися книгами, що є у домашній бібліотеці. З метою реклами продукції урок читання можна розпочати з хвилинки «Моя улюблена книга». Це сприятиме створенню позитивного настрою на уроці, формуванню учнівської спільноти з повагою до кожного учасника освітнього процесу.

Сьогодні методична література пропонує низку інновацій з цього питання [6; 7]. Концепція Нової української школи надала можливості учителеві креативно підійти до уроків читання у початковій школі, обираючи Типову освітню програму, підручники для роботи на уроці, та створити власну педагогічну майстерню.

Отже, наша візія роботи з дитячою книгою передбачає ознайомлення з нею на будь-яких етапах уроку читання й у процесі виконання різних завдань. Безперечно, уроки позакласного читання (робота з дитячою книгою) є цілеспрямованими щодо розвитку читацького інтересу школярів, розширення кругозору, залучення молодших школярів до літературних надбань вітчизняних та зарубіжних письменників. Об'єднуючим елементом уроків читання (класного й позакласного) є розвиток у молодших школярів читацької компетентності, загальнолюдських цінностей, що формуються українським демократичним суспільством.

Цілком підтримуємо думку В. Трунової про необхідність зважати на вимоги якісного добору дитячих творів для позакласного читання. Дослідницею називаються такі:

1) доступність їх для учнів: у кожного учня мають бути чи то окремі тексти, чи то посібники з текстами, але вони мають бути для всіх учнів однакові;

2) обсяг рекомендованих творів не повинен переважувати учнів;

3) уроки такого читання мають органічно «входити» в структуру заняття за програмою;

4) для роботи з дитячою книгою для читання варто добирати маловідомі, різножанрові, твори різної тематики, різних авторів, відповідно до теми чи до якогось одного із шести виду уроку;

5) добирати слід такі твори, які б розвивали жагу пізнати щось нове;

6) слід прагнути, щоб учень, читаючи рекомендований твір переживав горе, радість, прикрощі, бо життя вчить: чим більше людина турбується про інших, тим добрішою вона стає [8, с. 104].

Не менш важливого значення набуває створення у класному приміщенні осередку книги, що передбачено Концепцією Нової української школи. Учителю, вивчаючи читацький кругозір школярів, повинен побудувати його так, щоб діти «відчули» книгу, мали інтерес до «паперового» її варіанту, охоче знайомилися із дитячим фондом бібліотеки. Гарно ілюстровані дитячі книги, їх жанрове різномаяття, які поруч з учнями в освітньому процесі, сформують у молодших школярів любов до книги як джерела знань й духовного задоволення. У Щоденнику вражень, який вони ведуть, передавали свої почуття від прочитаного через шкалу емоцій. Якщо до цього процесу залучаться ще й батьки, то робота з дитячою книгою набере нового змісту.

Висновки. Отже, з'ясовано специфіку роботи з дитячою книгою на уроці читання у початковій школі. Визначено зміст роботи з дитячою книгою, урахувавши вимоги Типової освітньої програми, методичні особливості її проведення. Закцентовано увагу на взаємозв'язках класного й позакласного читання, вказано на формах роботи з дитячою книгою на уроках класного читання.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні структури уроку навчання грамоти з урахуванням роботи із дитячою книгою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>).

2. Вашуленко О.В. Читацька компетентність молодшого школяра: зміст і структура. *Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика: матеріали Всеукр. пед. читань, присв. пам'яті Т. М. Байбери (Полтава, 3-4 квiт. 2012 р.)*; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава: ПП Шевченко, 2012. С. 20–23.

3. Мартиненко В.О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів. *Збірник наукових праць: Педагогічна освіта: теорія і практика*. Вип. XV. Кам'янець-Подільський, 2013. С. 145–151.

4. Мартиненко В.О. Робота з дитячою книжкою у структурі читацької діяльності учнів 1-2 класів. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / ред. кол.; наук. ред. О.М. Топузов. Київ: Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 519–527.

-
5. Навчальні програми для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
  6. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
  7. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник / Кірик М.Ю., Данилова Л.І. Львів : Світ, 2019. 136 с.
  8. Трунова В. Формування читацьких інтересів дітей на перших етапах початкової шкільної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 39. С. 98–106.